

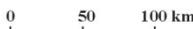
ПОЛЬСКИЙ ЯЗЫК

POLSKA ZA PANOWANIA KAZIMIERZA III WIELKIEGO (1333 - 1370)

- KRAKÓW** Stolica Polski
- Poznań** Pozostałe miejscowości
- Granice Polski w 1370 r.
- Granice ziem i państw pozostałych
- Ziemie odziedziczone przez Kazimierza III Wielkiego
- Terytoria lenne w 1333 r. wcielone później do Królestwa Polskiego
- Ziemie przyłączone przez Kazimierza III Wielkiego
- Ziemie zholdowane przez Kazimierza III Wielkiego
- (1339) Rok inkorporacji
- (1366) Rok zholdowania (lub oddania w lenno)

**POLSKA I LITWA
ZA PANOWANIA WŁADYSŁAWA II JAGIEŁŁY
(1386 - 1434)**

KRAKÓW Stolica Polski
 Półkółko Pozostałe miejscowości

— Granice Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1434 r.
 — Granice ziem i państw pozostałych

Królestwo Polskie
 Lenne Królestwa Polskiego
 Wielkie Księstwo Litewskie
 Ziemie przyłączone do Wielkiego Księstwa Litewskiego
 Lenne Wielkiego Księstwa Litewskiego

0 50 100 km

Państwa we władaniu Jagiellonów 1490

- Krolestwo Polskie
- Wielkie Księstwo Litewskie
- lenna Korony Polskiej
- większe miasta
- miasta

- Brandenburgia
- Szwecja
- Zakon Kawalerów Mieczowych
- W. ks. Moskiewskie
- Czechy
- Węgry
- Dania
- Ks. Pomorskie
- Ks. Meklemburgii
- Austria
- chanat Krymski
- Turcja
- Wołoszczyzna
- Republika Pskowa
- Republika Wenecka
- ks. Rzymskie
- Czarnogóra
- Złota Orda
- Ks. Brunzwiku
- Ks. Bawarii
- Cesarstwo Rzymskie
- Elektorat Saksonii

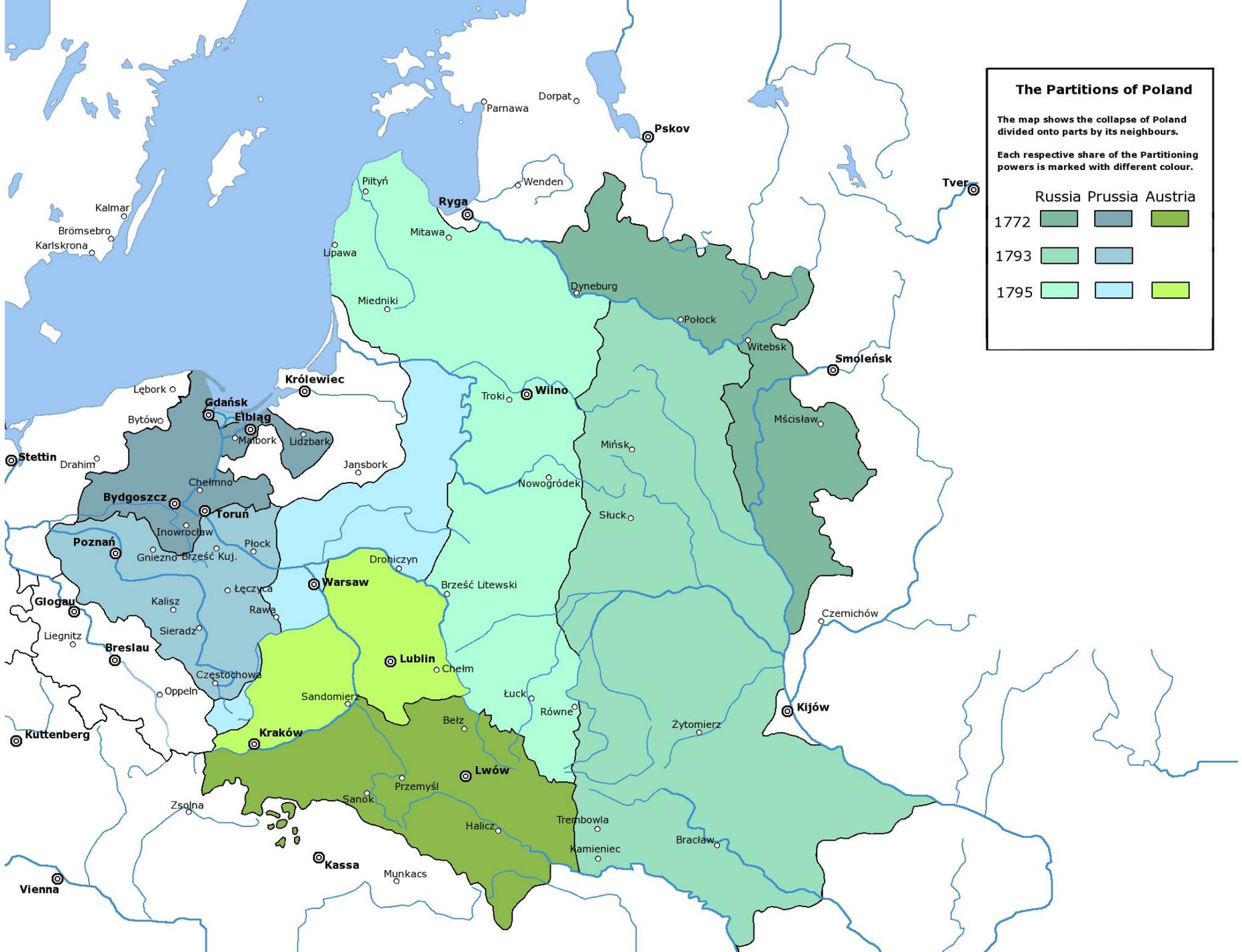
The Partitions of Poland

The map shows the collapse of Poland divided onto parts by its neighbours.

Each respective share of the Partitioning powers is marked with different colour.

Russia Prussia Austria

1772			
1793			
1795			

ПЕРИОДИЗАЦИЯ

- 1) дописьменный период — до середины XII в.;
- 2) древнепольский (старопольский) период — с середины XII до конца XV — начала XVI в.;
- 3) среднепольский период — с начала XVI до середины или третьей четверти XVIII в.
- 4) новопольский период — со второй половины XVIII в. до наших дней.

ДОПИСЬМЕННЫЙ ПЕРИОД

1. лехитская перегласовка

перед твердыми переднеязычными согласными (t, d, s, z, n, r, l)

*ě > a, *e > o, *ę > o, *r_o' > r_o, *l_o' > l_o.

*lěto > lato 'лето', *žena > żona 'жена'

Гнезненская булла: Boranta (ср. Бората)

2. *r_o' > ir('), *l_o' > il', *r_o > ar, *l_o > e/o/u + l

после губных

*tvr_o'dъ > tvr_odъ > twardy 'твёрдый' (ср. без перегласовки twierdzić 'твердить'
из др.-польск. twirdzić);

*ml_o'čati > milczeć 'молчать', *ml_oviti > польск. mówić 'говорить' (из др.-
польск. molwić, ср. рус. молвить).

3. контракция

*obličьje > oblicze 'обличье', *grěšьnoje (местоименная форма им. и вин. п.
ед. ч. ср. р. прил.) > grzeszne 'грешное' (ср. др.-польск. grzesznee).

4. ъ = ь > e

Гнезненская булла: Quatec (= kv'atek < *kvěтъкъ, ср. рус. цветок); len 'лён' (<
*льнь), pies 'пёс' (< *рьсь).

5. заместительное продление гласных в результате утраты слабых
редуцированных

*vozь > vōz, ср. др.-польск. написание wooz, совр. wóz 'воз'.

ДРЕВНЕПОЛЬСКИЙ ПЕРИОД

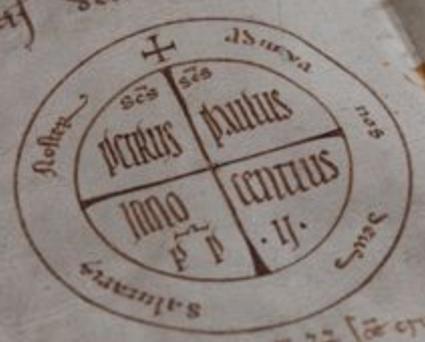
1. изменение бывших долгих гласных в так называемые «суженные», или «склоненные» (польск. *ścieśnione, pochylone*) $\acute{e}$ (e^i), $\acute{o}$ (o^u), $\acute{a}$;
2. совпадение носовых $*\acute{e}$ и $*\acute{o}$ в одном гласном типа $\acute{a}^o$ или $\acute{a}^e$

Литературный язык: краткие носовые $> \acute{e}$; долгие носовые $>$ сокращение $> \acute{o}$

3. развитие в части диалектов и литературном языке так называемого «расщепленного» произношения носовых гласных перед смычными согласными;
4. изменение палатализованных переднеязычных согласных s' , z' , t' , d' в среднеязычные палатальные шипящие, а также развитие шипящего призвука $u r' > \acute{r}'$;
5. установление фиксированного ударения.
6. перегруппировка типов склонения сущ. под влиянием категории рода: мужской тип (с бывшими основами на $-\acute{o}$, $-j\acute{o}$, $-\acute{y}$), женский тип (с бывшими основами на $-\acute{a}$, $-j\acute{a}$, $-\acute{i}$), средний тип (с бывшими основами на $-\acute{o}$, $-j\acute{o}$ и на согласный);
7. вытеснение кратких именных форм прилагательных и причастий полными;
8. развитие из форм перфекта новых форм прошедшего времени типа *wyszedł jeśm* $>$ *wyszedłem* 'я вышел', *przyszli jeśmy* $>$ *przyszliśmy* 'мы пришли'.

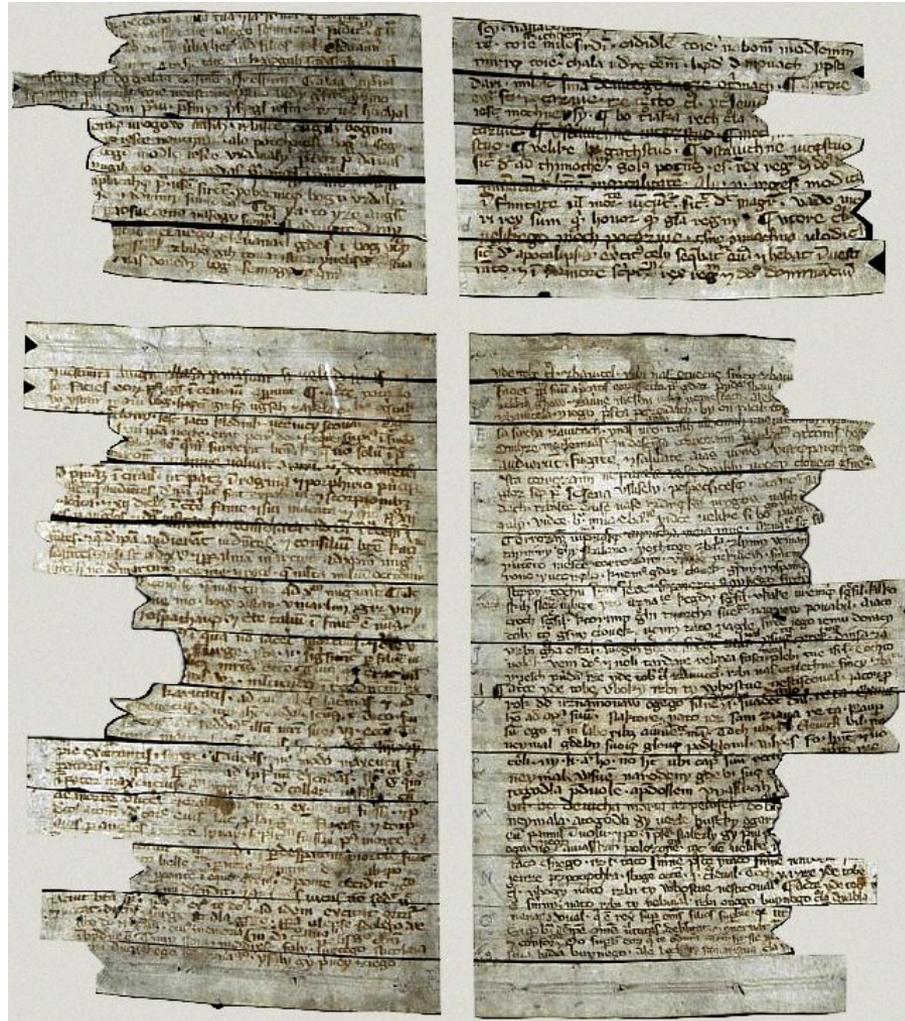

possessione ruf
 officia Ad officium
 Jan Dubie. cum frater
 Ex carens. Smagor
 Domar. Galtar. hofpites u fur
 Milos. C uaslee. Milicef iij iur
 rici. Chomefa. Pucuo. Glouori fo. Signif au ante hanc ras
 Jfoter Jff Sci 7 beator 7
 Petri et Pauli aplos
 Innocentius
 Prethmus
 Willmus
 Guado
 mane uale

Gerard us pby cardin 77 lre epus
 Julai pby cardin. 77
 Lual pba card. to. lre whif 7 pauli.
 Martinus pba cardinul.
 cardin. 77. lre pba. 77.

Свентокшиские проповеди (Kazania świętokrzyskie) XIV в.

СВЕНТОКШИДСКІЕ ПРОПОВЕДИ (XIV В.)

t' > ć, d' > dź: zbauicel = zbawiciel, smircy = śmirci

Аорист и имперфект

videh (=widziech, *viděxъ)

sedese (=siedziesze, *sěděaše)

postauī (=postawi, *postavi)

idehø (=idziecha, *jъdexo)

Перфект

uslusal = usłuszał (совр. usłyszal), но sø uslisely = są usłyszeli (совр. usłyszeli)

Лексика

wrzemię — «время» (совр. czas);

chociał — «хотел» (совр. chciał);

kłodnik — «узник» (совр. więzień);

kaki — «какой» (совр. jaki);

tet — «этот» (совр. ten).

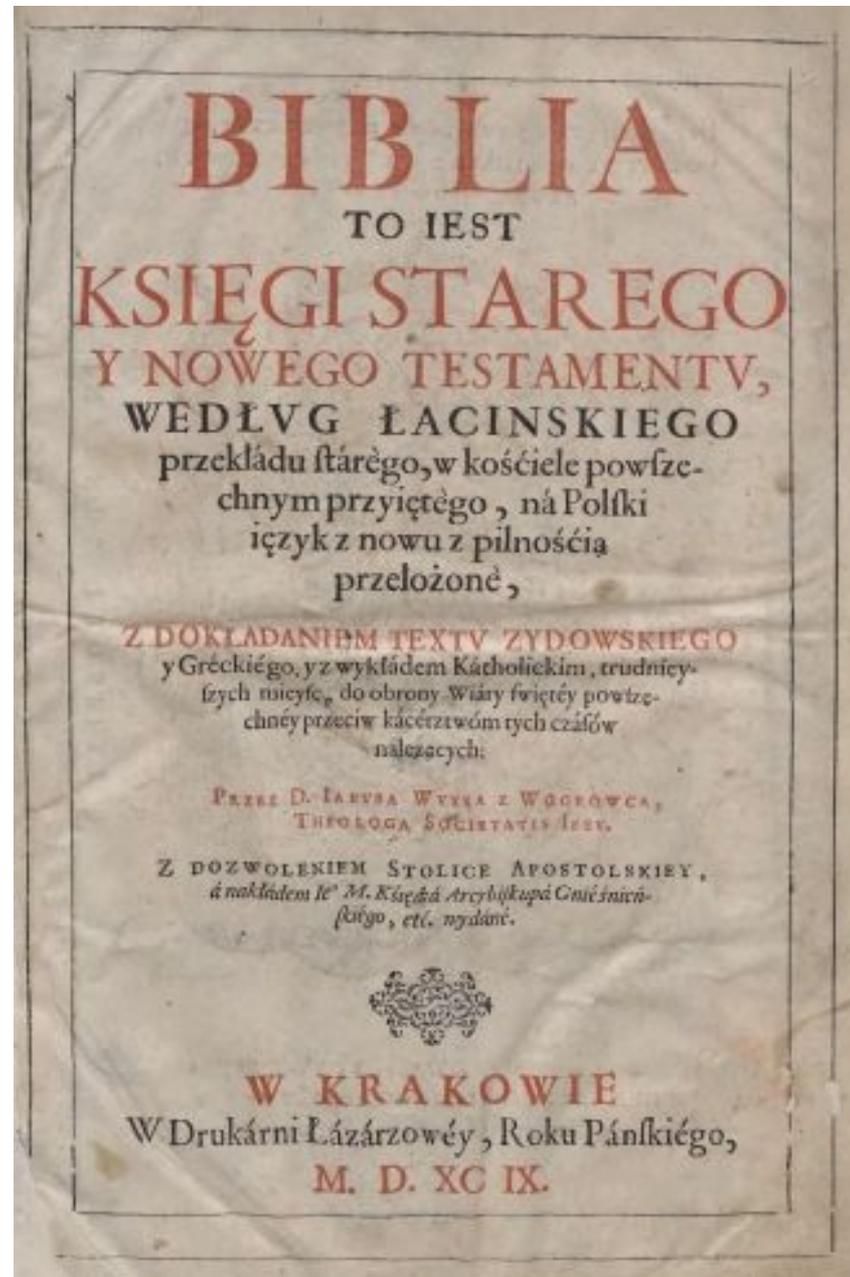

СРЕДНЕПОЛЬСКИЙ ПЕРИОД

1. окончательное становление парокситонического ударения;
2. совпадение «суженных» гласных с «чистыми»: $\grave{a} > a$, $\acute{e} > e$, $\acute{o} > u$ (в литературном языке);
3. отвердение свистящих s' , z' , шипящих $\check{s}'$, $\check{z}'$, $\check{c}'$, $\check{z}'$ и дрожаще-шипящего $\check{r}'$ (с XVI в.);
4. $\check{r}' > \check{r} > \check{z}/\check{s}$;
5. отвердение губных в конце слова; изменение $l > u$ (с XVII в.).
6. формирование категории одушевленности/неодушевленности и категории мужского лица (XVII–XVIII вв.);
7. установление склонения сущ., близкого к современному;
8. установление современной системы форм времен и наклонений в глаголе. Преобразование личных показателей сосл. накл. по типу форм прош. вр.: $bych > bym$ 'я бы', $bychom/bychmy > byśmy$ 'мы бы', $bychą > by$ 'они бы'.

Библія Я. Вуйка 1599 г.

буква	польское название	основной аллофон (МФА)	другие аллофоны	буква	польское название	основной аллофон (МФА)	другие аллофоны
A a	a	[a]		M m	em	[m]	
Ą ą	o nosowe	[ɔ̃]	[ɔn],[ɔm]	N n	en	[n]	
B b	be	[b]	[p]	Ń ń	eń	[ɲ]	
C c	ce	[ts]	[dz]	O o	o	[ɔ]	
Ć ć	cie	[tɕ]	[dʒ]	Ó ó	o kreskowane	[u]	
D d	de	[d]	[t]	P p	pe	[p]	[b]
E e	e	[ɛ]		R r	er	[r]	
Ę ę	e nosowe	[ɛ̃]	[en],[em],[e]	S s	es	[s]	[z]
F f	ef	[f]		Ś ś	eś	[ɕ]	[ʒ]
G g	gie	[g]	[k]	T t	te	[t]	[d]
H h	ha	[x]		U u	u	[u]	
I i	i	[i]		W w	wu	[v]	[f]
J j	jot	[j]		Y y	y	[i]	
K k	ka	[k]	[g]	Z z	zet	[z]	[s]
L l	el	[l]		Ż ż	ziet	[ʒ]	[ɕ]
Ł ł	eł	[w]		Ź ź	żet	[z]	[ɕ]

Г л а с н ы е

Подъем	Ряд		
	Передний	Средний	Задний
	Нелабиализованные		Лабиализованные
Верхний	i (y)		u
Средний	e		o
Нижний		a	

С о г л а с н ы е

По способу образования			По месту образования					
			Губные		Переднеязычные		Среднеязычные	Заднеязычные
			Губногубные	Губнозубные	Зубные	Альвеолярные		
Шумные	Взрывные	Гл.	p p'		t (t')			k k'
		Зв.	b b'		d (d')			g g'
	Аффрикаты	Гл.			c	č	ć	
		Зв.			ʒ	ž	ǰ	
	Фрикативные	Гл.		f f'	s (s')	š	ś	x x'
		Зв.		v v'	z (z')	ž	ź	
Сонорные	Носовые		m m'		n		n'	
	Боковые					l (l')		
	Дрожащие					r (r')		
	Скользящие		ɹ				ɻ	

ДИАКРИТИЧЕСКИЕ ЗНАКИ

kreska — **ć, ś, ź, ń, ó**

ć [ч'] – spać (спать), robić (делать)

ź [ж'] – źrenica (зрачок), źle (плохо)

ś [ш'] – jakiś (какой-то), śnieg (снег), ślimak (улитка)

ń [н'] – koń (конь), dłoń (ладонь)

ó [у] – lód (лед), twój (твой), mrówka (муравей)

kropka — **ż**

ż [ж] żółw (черепаха)

czerta — **ł**

ł [ў] – ładny (красивый), miły (милый), łapa (лапа)

ogonek — **ą, ę**

ą [o^h], [o^m] — ząb (зуб), dąb (дуб), błąd (ошибка)

ę [e^h] — język

ДИГРАФЫ **ch, cz, sz, śc, dz, dź, dż, rz**

CH — [x]

chleb — хлеб

gmach — здание

CZ — [ч]

czas — время

czarny — черный

SZ — [ш]

szkoła — школа

zeszyt — тетрадь

ŚC [шʦ'] (**ŚC** перед I)

kość — кость

DZ — [дʑ]

dzwonić — звонить

bardzo — очень

DŹ — [дʑ]

dżem — джем

DŹ — [дʑ']

dźwięk — звук

RZ — [ж, ш] **RZ=Ź**

rzeka — река

burza — буря

ŹDŹ — [жДж'; шЧ'] (ŹDZ перед I)

gwóźdź – гвоздь

ŹDŹ — [жДж]

odjeżdżać – уезжать

SZCZ — [шЧ]

szczotka – щётка

C [ц] cyklop

Ć [ч'], **CZ** [ч]. Ср. mieć 'иметь' – miecz 'меч, клинок'.

Ź [ж'] – **Ż** [ж] Ср. źródło 'источник' – wieża 'башня'.

[y] — **Ó, U** (sól, dziękuję)

[ж] — **RZ, Ż** (burza, żona)

[ч'] — **cień, robić**;

[ж'] — **zima, mroźny**;

[дж'] — **dzień, dźwięk**;

[ш'] — **siła, śniadanie** ‘завтрак’;

[н'] — **pieniądze, koń**.

лицо	ед. число			мн. число	
	муж. род	жен. род	ср. род	лично-муж.	женско-вещн.
1-е	<i>byłem</i>	<i>byłam</i>	<i>*byłom</i>	<i>byliśmy</i>	<i>byłyśmy</i>
2-е	<i>byłeś</i>	<i>byłaś</i>	<i>*byłoś</i>	<i>byliście</i>	<i>byłyście</i>
3-е	<i>był</i>	<i>była</i>	<i>było</i>	<i>byli</i>	<i>były</i>

Czyśmy się spóźnili? — «Мы опоздали?»; *Sameś to zrobił* — «Ты сам это сделал»

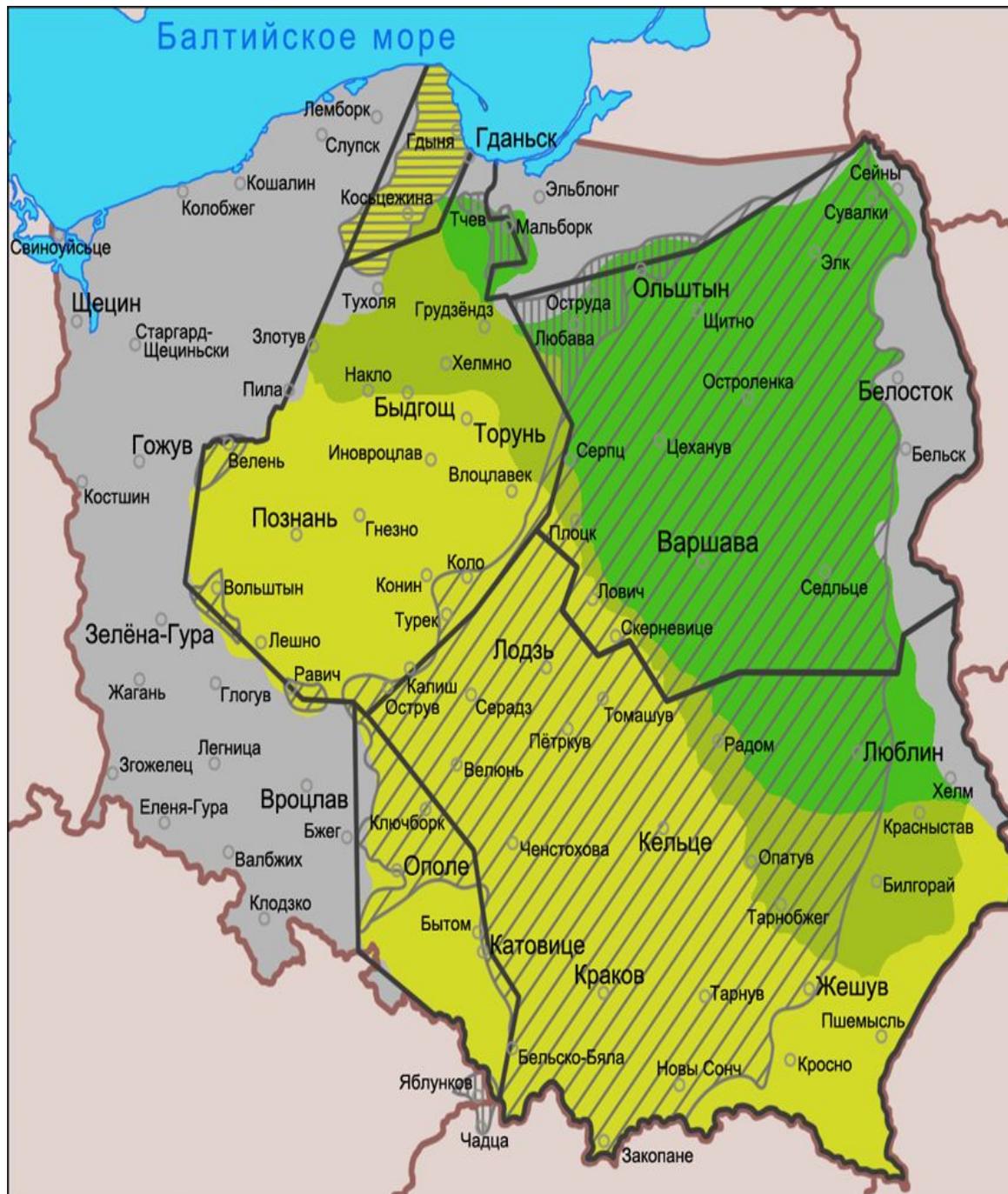
Лицо	ед. число			мн. число	
	муж. род	жен. род	ср. род	лично-муж.	женско-вещн.
1-е	<i>czytałem był</i>	<i>czytałam była</i>	<i>*czytałom było</i>	<i>czytaliśmy byli</i>	<i>czytałyśmy były</i>
2-е.	<i>czytałeś był</i>	<i>czytałaś była</i>	<i>*czytałoś było</i>	<i>czytaliście byli</i>	<i>czytałyście były</i>
3-е	<i>czytał był</i>	<i>czytała była</i>	<i>czytało było</i>	<i>czytali byli</i>	<i>czytały były</i>

лицо	ед. число				мн. число		
	być + ł-причастие			być + инфинитив	być + ł-причастие		być + инфинитив
	муж. род	жен. род	ср. род		лично- муж.	женско- вещн.	
1-е	<i>będe robi#</i>	<i>będe robi#a</i>	<i>*będe robi#o</i>	<i>będe robić</i>	<i>będziemy robili</i>	<i>będziemy robi#y</i>	<i>będziemy robić</i>
2-е	<i>będziesz robi#</i>	<i>będziesz robi#a</i>	<i>*będziesz robi#o</i>	<i>będziesz robić</i>	<i>będziecie robili</i>	<i>będziecie robi#y</i>	<i>będziecie robić</i>
3-е.	<i>będzie robi#</i>	<i>będzie robi#a</i>	<i>będzie robi#o</i>	<i>będzie robić</i>	<i>będa robili</i>	<i>będa robi#y</i>	<i>będa robić</i>

Лицо	ед. число			мн. число	
	муж. род	жен. род	ср. род.	лично-муж.	женско-вещн.
1-е	<i>byłbym</i>	<i>byłabym</i>	<i>*byłobym</i>	<i>bylibyśmy</i>	<i>byłybyśmy</i>
2-е	<i>byłbyś</i>	<i>byłabyś</i>	<i>*byłobyś</i>	<i>bylibyście</i>	<i>byłybyście</i>
3-е	<i>byłby</i>	<i>byłaby</i>	<i>byłoby</i>	<i>byliby</i>	<i>byłyby</i>

0 50 100 км

Тип межсловной фонетики

- Звонкий тип: *kod i pies*
(kot i pies)
- Глухой тип: *kot i pies*
(kot i pies)
- Вторичный глухой тип:
kot i pies (kot i pies), но
jezdem (jestem)

Произношение *ś, ź, ć, ź*

- Переход
ś, ź, ć, ź > *s, z, c, z*
- Переход
ś, ź, ć, ź; ś, ź, ć, ź >
> *ś', ź', ć', ź'*

Произношение *ś, ź, ć, ź*

- Переход
ś, ź, ć, ź > *s, z, c, z*
- Границы
распространения
польских диалектов

Tekst gwarowy — Dąbrówka Wielkopolska

No kcinyj u nos, jak ... miała tam poródzić córka dziecko, no to matka już nasykowaa (!) poduszki, kószulke, pieluszki, nie, żeby wszystkło bułoe pogotowiu. A potym, jak buło tak dalyko już do urodzyniu, no tło musioł sie tyn mónż starać. Musioł jachać po arkusiere, żyby wszystko dobrze buo, a jag nie mógła arkusiera, musioł po lekarza jachać, no. Tero dziecko sie urodziłoe, łokompali, jak kómpali, nopród downi to kompali w taki kopónce drewnianyj z drzewa, a dzisiaj no to ju som takie waninki, to ju w taki wanince te dziecko łokompiom.

Nagranie z archiwum fonograficznego Zakładu Dialektologii Polskiej UAM w Poznaniu. Fragment rozmowy nagranej przez prof. Zenona Sobierajskiego 06.05.1951 r.; informatorką była p. Agnieszka Kostera, ur. 1899 r.; przepisał Jerzy Sierociuk.

<http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-wielkopolski&l3=wielkopolska-zachodnia&l4=teksty-dabrowka-wielkopolska-tekst1>

Niedziela Palmowa

Palmy to wszyscy, każdy jeden [musioł](#) mieć do [kościóa](#). Dokościóa każdy [szed](#) z [palmo](#), cy [dziółcha](#) cy [chopok](#) [kazdy](#) miał palme, ale to były normalne, rob... robione. Takie bazie, no i jałowiec. Dużo jałowca przy kraju, bo to tym sie bili, tym jałowcem, każdy jeden drugiego kuł. No i świeńczyły.

Borowiny dużo nazbirali w lesie.

No, ale nie było ta jak teraz co całe mojom i z kwiotkami, tylko była tako normalno góra, i tu było takie obtegowane i były [stażki](#) z bibuły [przywionzane](#) i wiency nie było. Nie było tego [ubiranego](#) na dół.

Informatorcki:

Grupa śpiewaczo-obrzędowa "Płazianki" (zrzeszona w Chrzanowskim Stowarzyszeniu Folklorystycznym) w składzie: Emilia Kurowska – kierownik grupy (ur. w 1950 r.), Maria Kosowska (ur. w 1948 r.), Władysława Oleksy (ur. w 1941 r.), Zofia Chrzęścik (ur. w 1935 r.), Helena Płaszczycyca (ur. w 1933 r.), Józefa Kozikowska (ur. w 1953 r.), Krystyna Bąba (ur. w 1940 r.), Władysława Styrna (ur. w 1950 r.).

Nagranie i zapis: Izabela Stapor

O przesądach

Teras mniej ludzie już w te gusła wjerzo, a kedyś to jak tylko się co, jak był, jak zachorował człowjek, to nie wozili go do doktora, tylko wsadzali go do pjeca po chlebje, żeby on się wygrzał, a wsadzili jednego dzieciaka takiego małego, pjec zamkneli, to on się ugotował w tym piecu, bo tak było, ugotował się, nu zamkneli, za goronco było, dzieciak nie krzyczał, otwjerajo a dzieciak ugotowany, upieczony, to kedyś takie ludzie, ale jak, znowuż, jak przyszedł kominiarz w poniedziałek, jak chodził kominiarz, broń Boże, aby nie w poniedziałek przyszedł, bo jak przyszedł w poniedziałek kominiarz, to za cały tydzień było nieszczęście, jak, jak kot przeleciał czarny to żałoba była, a teraz to przeszli, przeszły te.

Informatorka: Zofia Ziętara , ur. 6.02.1929 r. w Rębowie pod Wyszogrodem.

Nagranie: Paweł Ziętara

Przepisanie: Monika Kresa

Opracowanie: Justyna Garczyńska

Opis dialektów polskich | **Dialekt śląski** | **Śląsk północny**

Polok przised, tak Polok przised do sklepu, włoż, i ta jeden Ślunzok buł w sklepie, przy ladzie i tan dyskutowoł, no atyn, tyn Polok tak nie wiedzioł, cy to łon jest Niymiec, Polołk ni, bo tako gołdka jakoś, on co ta ni za bardzo rozumioł i go sie pytoł:

- Pan Polak?

A tyn Ślunzak pado:

- Ni, po gruntfarba. Bo lak zech kupił juz wcora.

Informator: Antoni Sobania – urodził się w 1946 roku w Kuniowie.

Nagranie: Monika Kresa, Ewa Kurowska. Przepisanie i opracowanie: Monika Kresa. Weryfikacja: Halina Karaś.

